

PSYCHOLOGICZNE PODŁOŻE MASKOWANIA LUB PRÓBA WYJAŚNIENIA ISTOTY MASKOWANIA PRZY POMOCY TEORII POZNANIA

Henryk Popiel
Adam Szydłowski

Wojskowa Akademia Techniczna

Streszczenie: Artykuł pomyślany jest jako poszerzenie wiedzy studentów kierunku bezpieczeństwo narodowe o problematyce maskowania, często powszechnie ograniczanej do rozumienia maskowania jako kamuflażu. W pracy zawarto interpretację istoty maskowania w relacji do psychologicznych praw teorii poznania. W efekcie zaproponowano kilka niekonwencjonalnych sposobów maskowania.

Słowa kluczowe: maskowanie, rozpoznanie, teoria poznania, percepcja zjawisk.

Pewne prawa psychologii i twierdzenia teorii poznania mogą być zastosowane do wyjaśnienia niektórych zagadnień maskowania, a szczególnie jego istoty.

1. Przyczyna maskowania

Maskowanie jest reakcją na nieprzyjacielskie rozpoznanie. To twierdzenie powinno być przyjmowane jako aksjomat. Jest ono w pełni prawdziwe, gdy oba zjawiska, maskowanie i rozpoznanie, zachodzą w tym samym czasie. Ale maskowanie zazwyczaj jest prowadzone zawczasu. Ma ono profilaktyczny charakter. Stąd pytanie: *Co jest przyczyną maskowania?*

Pierwszą częścią odpowiedzi na to pytanie jest: **nieprzyjacielskie rozpoznanie jest przyczyną maskowania.** Lecz wiemy już, że odpowiedź ta jest prawdziwa tylko wtedy, gdy rozpoznanie i maskowanie zachodzą w tym samym czasie. Drugą częścią odpowiedzi na to pytanie jest: **przekonanie, że nieprzyjacielskie rozpoznanie jest możliwe. Jest to również przyczyną maskowania.** To odpowiedź tłumacząca profilaktyczny charakter maskowania.

W rezultacie możemy powiedzieć, że: **przyczynami maskowania są rzeczywiste nieprzyjacielskie rozpoznanie i zagrożenie nim.**

Twierdzenie to jest motywem pierwszej ogólnej zasady maskowania, która nakazuje maskować jednostki wojskowe w każdych warunkach walki, podczas ich przemieszczania i gdy znajdują się one w rejonach ześrodkowania.

Skoro maskowanie i nieprzyjacielskie rozpoznanie łączy stosunek skutku i przyczyny, **to istoty maskowania powinniśmy poszukiwać w istocie rozpoznania.**

Rozpoznanie jest szczególną formą poznania określonej sfery rzeczywistości. Nikt nie zaprzecza, że poznanie jest zjawiskiem zachodzącym w ludzkiej psychice. Jest ono rezultatem (produktem) procesów odzwierciedlania. Wobec tego możemy wysunąć hipotezę, że procesy rozpoznawania zachodzą w zakresie zjawisk psychofizycznych. Odbywają się one w umyśle ludzi, którzy realizują to rozpoznawanie. Wszyscy uczestnicy procesów rozpoznawania nazywani są ogólnie *podmiotami rozpoznania*. Są to: obserwator, który spostrzegł obiekt rozpoznania, oraz dowódca, który zgodził się z taką wiarygodnością dostarczonej mu informacji rozpoznawczej, uznając, że interesujący go wycinek rzeczywistości (pole walki) jest wystarczająco rozpoznany. Zespoły również mogą być podmiotami rozpoznania. Przykładowo: sztab lub zespół rozpoznawczy. Wszyscy oni **walczą o informację**. Jest ona przedmiotem tego rodzaju walki. Nazywana jest *przedmiotem rozpoznania* lub *przedmiotem maskowania*.

2. Dwojaka postać przedmiotu rozpoznania szansą maskowania

Zakładając, że prawdą jest, iż rozpoznawanie jest zjawiskiem psychofizycznym, to istnieją dwa problemy. **W jaki sposób przebiega proces rozpoznawania? Jaka jest rola maskowania w tym procesie?**

Istnieje zasadnicza różnica między zjawiskami fizycznymi i psychicznymi. Zjawiska fizyczne odnoszą się do przedmiotu rzeczywistego, a zjawiska psychofizyczne do jakiegoś przedmiotu wyobrażonego. To prawo naukowe jest w pełni prawdziwe co do następujących zjawisk psychicznych: przedstawiania sobie, sądzenia, pożądaniami i pogardy. Lecz przedstawianie sobie ma priorytet nad pozostałymi zjawiskami psychicznymi.

Poznanie jako zjawisko psychiczne może być identyfikowane z sądzeniem. Przebiega ono w następujący sposób: „Jeżeli jakaś przyczyna niezależnie od nas istniejąca („R”) ... wywołuje w człowieku wyobrażenie przedmiotu („r”), ... wskutek tego człowiek wydaje o tym przedmiocie sąd”¹.

Przeprowadźmy analogię pomiędzy tym procesem i procesem rozpoznawania.

Jeżeli przedmiot rozpoznawania („R”), który istnieje niezależnie od nas, wywołuje w umyśle obserwatora przedmiot wyobrażony („r”), to obserwator ten sądzić będzie o przedmiocie rozpoznania („R”).

Wobec tego możemy założyć, że rozpoznawanie zaczyna się w momencie, gdy podmiot rozpoznania zauważył przedmiot rozpoznania będący częścią rzeczywistości. Tą częścią rzeczywistości może być: osoba, rzecz, stan, zjawisko i ich właściwości lub relacje między nimi. Zazwyczaj myślimy o przedmiocie rozpoznania (o tym psychofizycznym „obrazie”) i o przedmiocie rzeczywistym, że oba powinny

¹ K. Twardowski, *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992, s. 157.

być identyczne. Nie jest to prawda, ponieważ ten pierwszy jest wynikiem procesu odtwarzania. Przedmiot rzeczywisty jest czymś zewnętrznym w stosunku do tych procesów.

Kiedy więc mówimy *przedmiot rozpoznania*, powinniśmy myśleć o jego dwóch aspektach. Pierwszym, będącym przedmiotem realnym, który wzbudza zainteresowanie nieprzyjacielskiego podmiotu rozpoznania. Taki przedmiot realny spełnia swoje zadanie niezależnie od procesu rozpoznawania. Drugim aspektem widzenia przedmiotu rozpoznania jest przedmiot wyobrażony, czyli przedmiot, który powstał w umyśle podmiotu rozpoznania. Nie jest to żaden realny przedmiot, ponieważ może to być równie dobrze przedmiot nierealny lub nieistniejący. W ten sposób **przedmiot rozpoznania jest czymś różnym od przedmiotu rzeczywistego**.

Wobec tego skoro istnieją te dwa aspekty przedmiotu rozpoznania, to istnieje będzie pewna szczelina pomiędzy nimi. Szczelina ta może być wykorzystana przez maskowanie do zakłócenia procesu rozpoznawania. Zakłócenie to tworzy fałszywy obraz przedmiotu rzeczywistego w oczach podmiotu rozpoznania. Tak więc maskowanie dąży do maksymalizacji różnicy, jaka istnieje pomiędzy przedmiotem rzeczywistym i wyobrażonym. Jest to **rola maskowania**, tutaj dająca się uzasadnić przez teorię poznania. Taka interpretacja spełnia warunki procesu rozpoznawania przedstawione przez profesora Saneckiego, który opisał ten problem następująco, widząc go w aspekcie fizycznym: „Maskowanie w procesie otrzymywania wiadomości z rozpoznania spełnia rolę w obszarze zakłóceń sygnałów biegnących od obiektu do odbiornika”².

W ten sposób rozwiązaliśmy problem, jak przebiega proces rozpoznawania. Teraz powinniśmy zapytać: **jak ten dwojaki aspekt przedmiotu rozpoznania sprzyja maskowaniu?**

Zazwyczaj badane są dwa podstawowe rodzaje maskowania – bezpośrednie i operacyjne. Spróbujmy zdefiniować je twierdzeniami psychologii.

3. Psychofizyczne podłoże maskowania bezpośredniego

Istnieją trzy podstawowe formy maskowania: ukrywanie, pozorowanie i dezinformowanie. Które z nich są domeną maskowania bezpośredniego?

Ukrywanie jest maskowaniem bezpośrednim, ponieważ ma ono bezpośrednią styczność z przedmiotem rzeczywistym. Przedmiot ten może być **zakryty** przez pewne formy fizycznych ekranów lub zatarty w tle poprzez rozmieszczenie albo zastosowanie materiałów maskujących, nad tym przedmiotem i dokoła niego tak, że wyda się on częścią otoczenia – **kamuflaż**. Oba te rodzaje ukrywania wywołują

² J. Sanecki, *Maskowanie. Część I*, WAT, Warszawa 1979, s. 12.

falszywy obraz przedmiotu rzeczywistego w oczach nieprzyjacielskiego obserwatora i tym sposobem daje on również fałszywą informację o nim w swoim meldunku.

Pozorowanie jest tylko częściowo dziedziną maskowania bezpośredniego. Wymaga ono symulowania przedmiotu lub działania ważnego militarnie. Przedmioty pozorne są również przedmiotami realnymi (osobą, stanem, zjawiskiem czy właściwością lub relacją między nimi – takimi samymi jak przedmioty realne), ale nie są one przedmiotami podstawowymi w danych działaniach bojowych. Są one tworzone specjalnie, by wprowadzić przeciwnika w błąd co do identyfikacji, siły lub zamiaru i odciągnąć ogień nieprzyjaciela od celów realnych. Ten specyficzny rodzaj maskowania bezpośredniego jest niezbędny, by zapoczątkować całość procesu pozorowania. Aby osiągnąć te zadania, obiekty pozorne powinny być także zauważone przez obserwatora i wywołać przekonanie o swojej realności. Pierwszy akt stanie się zauważalny, jest rolą maskowania bezpośredniego. Drugi zaś jest domeną maskowania operacyjnego (patrz punkt 4).

Trzecia część maskowania – **dezinformowanie** – jest fałszywą informacją rozprzestrzeganą w celu dostarczenia osobom błędnych sądów. Wiele rzeczy jest używanych, aby osiągnąć końcowy efekt dezinformowania. Ale rzeczy te, podobnie jak rzeczy stosowane do pozorowania, nie są zasadniczymi przedmiotami maskowania. Stosowane są jako narzędzia. Zazwyczaj ta fałszywa informacja jest specjalnie przygotowywana i przesyłana przeciwnikowi zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio. Dezinformowanie musi być realizowane bardzo precyzyjnie i finezyjnie. Dlatego może być przygotowywane tylko przez specjalistów, zazwyczaj przez personel wyższych dowództw. Wobec tego ten rodzaj maskowania jest domeną maskowania operacyjnego.

Powiedzieliśmy, że znamy dwa przedmioty rozpoznania – rzeczywisty i wyobrażony. Z rzeczywistym przedmiotem mamy do czynienia tylko dwukrotnie podczas działań wojennych. Po raz pierwszy spotykamy go na początku każdego działania, gdy nieprzyjacielski obserwator go spostrzeża, i po raz drugi, gdy jakiś środek rażenia w niego uderza. Pomiędzy tymi dwoma momentami mamy do czynienia z pewnym przedmiotem wyobrażonym.

Przedmiot rzeczywisty („R”) jest przyczyną przedstawienia sobie w umyśle obserwatora pierwszego przedmiotu wyobrażonego („r₁”). Ten go opisał swojemu przełożonemu w raporcie rozpoznawczym. Wówczas przełożony przedstawił sobie ten przedmiot. Lecz nie był to przedmiot rzeczywisty. Była to kolejna forma przedmiotu wyobrażonego („r₂”). Jeśli przełożony zaakceptuje go jako wystarczającą informację, będzie on w stanie wydać rozkaz do zniszczenia przedmiotu rzeczywistego („R”). Wtedy pojawiają się kolejne przedmioty wyobrażone („r₃ – r_n”). W końcu tylko środek rażenia (bomba, pocisk, rakietą) spotka się z przedmiotem rzeczywistym („R”)

podczas całego tego procesu. Wobec tego możemy wyodrębnić dwa niebezpieczne dla przedmiotu rzeczywistego momenty. Możemy także założyć, że **maskowanie bezpośrednie** powinno zabezpieczyć przedmiot rzeczywisty przed tymi dwoma niebezpiecznymi aktami: przed przedstawieniem go sobie przez nieprzyjacielskiego obserwatora i przed uderzeniem weń bronią. Pierwszy rodzaj ochrony jest jasny, lecz maskująca osłona przed uderzeniem w cel jakąś bronią rodzi pewne obiekcje. Czy nie jest to zbytnia antropomorfizacja? Czyżby broń ta była w stanie wyobrazić sobie przedmiot wyobrażony?

Zgadamy się, że niektóra broń może samodzielnie identyfikować cele. Dlatego też nazywamy ją „bronią inteligentną”. Lecz nie jest to inteligencja taka jak inteligencja ludzka. Broń ta ukazuje jedynie poziom inteligencji jej konstruktorów. To oni musieli najpierw wyobrazić sobie szczegóły celów, przeciwko którym rozpoczęli budowę broni. Oni dokładnie wiedzieli, na ile ludzkie zmysły są niedoskonałe. Wobec tego zaprojektowali i zbudowali broń, która może wykorzystywać zjawiska fizyczne bezpośrednio niedostępne człowiekowi i czyni to szybciej. Lecz broń ta może wykonywać to jedynie w zakresach, które zostały w nią wbudowane. Sama nie może niczego zmienić. Jeśli więc umieścimy nasz przedmiot rzeczywisty poza tymi zakresami lub zakryjemy jego cechy niezbędne do jego wykrycia przez systemy sterowania „broni inteligentnej”, jesteśmy w stanie zakłócić wszystkie niebezpieczne procesy tej broni.

Ostatecznie widzimy, że gdziekolwiek obiekty wojskowe mają bezpośredni kontakt z obserwacją przeciwnika, mogą być one zabezpieczone przed nią pewnymi formami maskowania. Taki rodzaj maskowania nazywamy **maskowaniem bezpośrednim**.

4. Psychofizyczne podłoże maskowania operacyjnego

Maskowanie operacyjne powinno być widziane jako maskowanie systemów i ich działania. Taki punkt widzenia pozwala stosować tę formę do wszystkich procesów maskowania wojskowego, jak również do innych, niewojskowych działań, takich jak: polityczne, ekonomiczne, przemysłowe itp.

Zastosowaliśmy twierdzenia psychologiczne o sposobie myślenia, aby wyjaśnić podłoże maskowania bezpośredniego. Pozostałe zjawiska psychologiczne: sądzenie, pożądanie i wzgardzenie tłumaczą podstawy maskowania operacyjnego. Pierwsza z nich – sądzenie – posiada priorytet w tym rodzaju maskowania, ponieważ proces ten jest odpowiedzialny za wywoływanie błędów w myśleniu. Jedno z praw psychologii głosi: „Wszelki błąd w myśleniu polega więc na tym, że mówi o czymś, co nie jest, że jest, a o czymś, co jest, że nie jest”³.

³ K. Twardowski, op. cit., s. 169.

W myśl tego twierdzenia maskowanie powinno wywoływać błąd w sądzeniu przeciwnika o maskowanym przedmiocie. Przeciwnik będzie fałszywie osądzał przedmiot realny (R), gdy uwierzy, że przedmiot wyobrażony (i_1 , i_2 lub i_n), dostarczony mu w procesie rozpoznania, nie istnieje, gdy on faktycznie istnieje, lub wtedy gdy uwierzy, że przedmiot ten istnieje jako realny, gdy jest to faktycznie przedmiot pozorny.

Dlatego też **głównym zadaniem maskowania operacyjnego jest to, aby przeciwnik uwierzył w prawdziwość swych sądów, które de facto są sądami fałszywymi.** Istnieją dwa sposoby jego realizacji.

Pierwszy, gdy chce się ukryć przedmiot rzeczywisty (osobę, rzecz lub ich stan, lub zależności między nimi), powinno się przeciwnikowi dostarczyć informację (stosując dezinformację i pozorowanie), która wywoła u niego sądy o tym przedmiocie realnym sprzeczne z sądami, które on już o nim posiada.

Lecz gdy chce się przekonać przeciwnika o prawdziwości obiektu pozorowanego (makieta, działania demonstracyjne, fałszywe relacje), powinno się zwracać uwagę, aby własne przedsięwzięcia maskownicze nie wywoływały u niego żadnych sądów sprzecznych z jego fałszywymi sądami.

W ten sposób ktoś kto prowadzi maskowanie operacyjne, ma szansę zasiać jakąś niepewność w myśleniu przeciwnika. Zmusza to przeciwnika do ponownego prowadzenia rozpoznania lub do atakowania wszystkich rozpoznanych celów, mając nadzieję, że któryś z nich będzie realny. Ponadto, w ten sposób trwoni on zasoby bojowe i cenny czas.

Wobec tego, finezyjna koordynacja maskowania bezpośredniego, pozorowania i dezinformowania jest zadaniem, a także sztuką maskowania operacyjnego.

W pierwszym zdaniu tego podrozdziału napisano, że maskowanie operacyjne powinno odnosić się do maskowania systemów. Ujęcie takie wydaje się być istotne, bo na szczeblach operacyjnych walka toczy się z wykorzystywaniem systemów (łącności, ognia, obrony powietrznej itp.).

Wychodząc z ogólnej definicji systemu: „System – skoordynowany układ elementów, zbiór tworzący pewną całość uwarunkowaną stałym, logicznym uprządkowaniem jego części składowych”⁴, w naszych rozważaniach pojawia się zasadniczy problem maskowania systemów: **co jest ważniejsze w maskowaniu systemu, maskowanie jego elementów czy funkcji tych elementów decydujących o uporządkowaniu owych elementów w rzeczony system?**

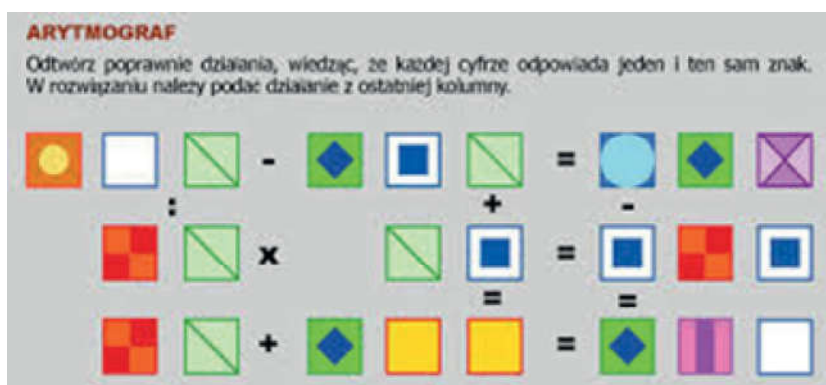
Na pierwszy rzut oka wydaje się, że poprawną odpowiedzią jest *zamaskowanie wszystkich elementów składowych systemu*. Podejście takie z całą pewnością znacznie utrudni rozpoznanie systemu, ale czy mu zapobiegnie?

Po głębszym zastanowieniu widać, że w decyzji tej zapomniano o relacjach spinających te elementy w system. To one determinują istnienie systemu i odgrywają

⁴ Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1981, s. 387.

w nim rolę wiodącą i dlatego im powinno się dawać więcej uwagi i wysiłku, w tym również objąć je przedsięwzięciami maskowania operacyjnego.

Słuszność powyższych tez można udowodnić, posługując się przykładem arytmografu – zadania szaradziarskiego polegającego na odgadnięciu cyfr ukrytych pod kwadracikami o różnych wzorach czy kolorach (z założenia dany wzór czy kolor odpowiada tylko jednej konkretnej cyfrze), np. takiego:

Rys. 1. Przykład arytmografu – zadania szaradziarskiego

Źródło: www.kielce.cylex.pl

Powyższy arytmograf jest systemem, bo posiada konkretne elementy (cyfry tworzące liczby) powiązane funkcjami arytmetycznymi (dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie) w **spójny, logicznie uporządkowany system!**

Jak już powyżej wspomniano, pomimo ukrycia „zamaskowania” wszystkich cyfr tego arytmografu, jest on rozwiązywalny – **możliwy do rozpoznania**.

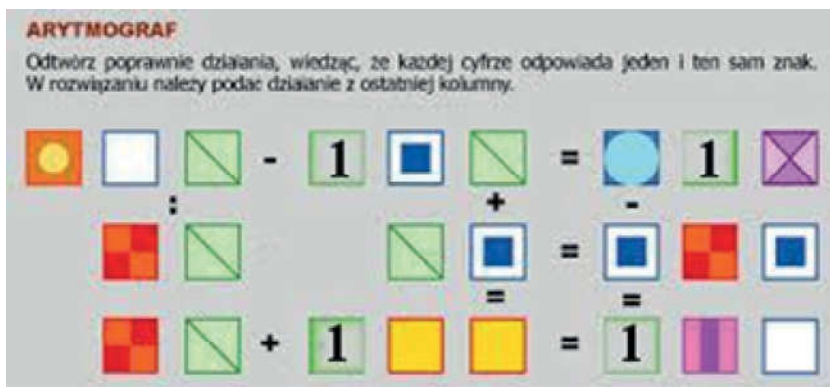
Wniosek stąd, że nawet ukrycie wszystkich elementów systemu nie zapobiega jego rozpoznaniu. Zapewne komplikuje je w znacznym stopniu, ale nie gwarantuje skuteczności maskowania systemu.

Rozpatrując zaś ten sam system arytmografu, ale dokonując w nim ukrycia „zamaskowania” choćby jednego znaku funkcji (np. x), powodujemy, że arytmograf ten jest nierozwiązywalny. Pozostaje nierozwiązywalny nawet w przypadku „ujawnienia” niektórych cyfr – elementów systemu.

Z powyższych rozważań można więc wysnuć następujące wnioski dotyczące maskowania systemów:

1. Ukrycie nawet wszystkich elementów systemu nie gwarantuje jego skutecznego zamaskowania.
2. Ukrycie choćby jednej z podstawowych funkcji systemu diametralnie utrudnia przeciwnikowi jego rozpoznanie, a przede wszystkim poznanie jego operacyjnego przeznaczenia.

3. Dlatego maskowanie funkcji systemu jest ważniejsze od maskowania jego elementów, ale bez tego w znacznym stopniu ułatwia się przeciwnikowi skuteczne rozpoznanie danego systemu.

Rys. 2. Przykład arytmografu – zadania szaradziarskiego po modyfikacji
Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.kielce.cylex.pl

LITERATURA

1. DEWEY J., *Jak myślimy?*, De Agostini Polska Sp. z o.o., Warszawa 2002.
2. KOTARBIŃSKI T., *Traktat o dobrej robocie*, Zakład Naukowy im. Ossolińskich, PAN, Poznań 2000.
3. SANECKI J., *Maskowanie*, Część I, WAT wewn. 822/79.
4. *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1978.
5. TWARDOWSKI K., *Wybór pism psychologicznych i pedagogicznych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
6. *Wybór pism naukowych*, Wydawnictwo De Agostini Polska Sp. z o.o., Warszawa 2002.
7. ZIEMBIŃSKI Z., *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1990.

THE PSYCHOLOGICAL BASE OF MASKING OR ATTEMPT TO EXPLAIN THE ESSENCE OF THE MASK WITH THE HELP OF THE THEORY OF KNOWLEDGE

Abstract. This article is aimed at widening the student's knowledge on one of the national security element, that of masking, often commonly restricted to understanding it as a camouflage. The authors overview the essential issues of masking, in relation to the psychological theory of knowledge. This leads to presentation of possibilities of unconventional ways of masking.

Keywords: reconnaissance, anti-reconnaissance, camouflage, perception.